

**VALSTYBĖS VAIKO TEISIŲ APSAUGOS IR ĮVAIKINIMO TARNYBA PRIE  
SOCIALINĖS APSAUGOS IR DARBO MINISTERIJOS**

**EUROPOS ŽMOGAUS TEISIŲ TEISMO IR EUROPOS SAJUNGOS TEISINGUMO  
TEISMO PRAKTIKOS SPRENDŽIANT TARPTAUTINIUS VAIKO GLOBOS  
KLAUSIMUS APŽVALGA**

2017-11-30 Nr. 6-751

Vilnius

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (toliau – Tarnyba), vadovaudamasi Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro 2008-12-29 įsakymu Nr. A1-425, vykdo centrinės institucijos funkcijas, numatytas 2008-11-13 Lietuvos Respublikos civilinį procesą reglamentuojančių Europos Sąjungos ir tarptautinės teisės aktų įgyvendinimo įstatyme. Tarnyba, įgyvendinama centrinės institucijos funkcijas, bendradarbiauja su Europos Sąjungos valstybių kompetentingomis institucijomis, vadovaudamasi 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos Reglamentu (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinančio reglamentą (EB) Nr. 1347/2000 (toliau – Reglamentas), taip pat 1996 m. Konvencija dėl jurisdikcijos, taikytinos teisės, pripažinimo, vykdymo ir bendradarbiavimo tėvų pareigų ir vaikų apsaugos priemonių srityje, 1980 m. Konvencija dėl tarptautinio vaikų grobimo civilinių aspektų (toliau – Hagos konvencija) bei kitais tarptautiniais teisės aktais.

Įvertinus tai, kad Tarnyboje vis daugėja savivaldybių administracijų Vaiko teisių apsaugos skyrių (toliau – VTAS) prašymų su tarptautiniu (užsienio) elementu skaičius, taip pat tai, kad VTAS savo praktikoje vadovaujasi ne tik nacionaliniais, bet ir tarptautiniais teisės aktais, informacijos apie Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo praktikos sprendžiant tarptautinius vaiko globos klausimus apibendrinimas padės VTAS konsultuojant šeimas, išvykusias ar ketinančias išvykti į užsienio valstybes, sprendžiant atvejus, kai dėl vaiko globos kreipiasi užsienio valstybėje gyvenantys asmenys ir kt.

Tarnyba, pagal kompetenciją bendradarbiaudama su užsienio valstybių kompetentingomis institucijomis, be kita ko, vadovaujasi Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) bei Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (toliau – ESTT) praktika, aiškinant esmines Reglamento bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTPLK) nuostatas, susijusias su tarptautinių apsaugos priemonių vaiko atžvilgiu taikymu. Daugiausia ESTT sprendimų dėl vaiko teisių apsaugos yra susiję su laisvu asmenų judėjimu ir Europos Sąjungos (toliau – ES) pilietybe – ilgalaikėmis ES kompetencijos sritimis. Šiose bylose ESTT aiškiai pripažino, kad vaikai turi savų privilegijų, siejamų su ES pilietybe, todėl ES pilietybę turintiems vaikams suteikiama savarankiška teisė gyventi ES šalyje, taip pat socialinės teisės ir teisė į mokslą.<sup>1</sup> Tiek ESTT, tiek EŽTT praktika iš esmės labiausiai yra susijusi su neteisėto vaiko išvežimo ir vaiko gyvenamosios vietos nustatymo klausimais, įskaitant galutinio sprendimo vykdymą, tačiau šioje apžvalgoje, atsižvelgiant į tai, kad valstybių narių centrinės institucijos atlieka labai svarbų vaidmenį taikant Reglamentą bylose dėl tėvų

---

<sup>1</sup> Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba. Vaiko teisės reglamentuojančios Europos teisės vadovas. P. 27-28.

pareigų, bus aptariama ESTT praktika dėl Reglamento 55 ir 56 straipsnių, taip pat EŽTPLK 8 straipsnio.

Reglamento 55 straipsnyje yra įtvirtintos nuostatos apie centrinių institucijų bendradarbiavimą konkrečiose bylose, susijusiose su tėvų pareigomis: „institucijos kitos valstybės narės centrinės institucijos arba tėvų pareigų turėtojo prašymu bendradarbiauja konkrečiose bylose siekdamos šio reglamento tikslų. Dėl to jos, veikdamos tiesiogiai arba per valdžios institucijas ar kitas įstaigas, imasi atitinkamų priemonių pagal tos valstybės narės teisę asmens duomenų apsaugos reikaluose <...>”. Taigi Reglamento 55 straipsnio nuostatomis įtvirtinamos pareigos valstybių narių centrinėms institucijoms rinkti ir keisti informacija, susijusia su vaikais.<sup>2</sup> Taip pat teikti informaciją tėvų pareigų turėtojams, siekiantiems sprendimų pripažinimo ir įvykdymo, o ypač lengvinti komunikaciją tarp teismų, taikant kitas Reglamento nuostatas, pavyzdžiui, 15 straipsnį – centrinės institucijos gali padėti teismui išsiaiškinti, kokios valstybės narės teismams yra teisinga byla ir pateikti neoficialius reikalingų dokumentų vertimus.

Atkreiptinas VTAS dėmesys, kad Tarnyba pagal Reglamentą, kaip centrinė institucija, gali rinkti informaciją tik apie vaiko, ne jo tėvų (globėjų), padėtį kitos valstybės narės centrinės institucijos arba tėvų prašymu. Remiantis Tarnybos bendradarbiavimo su užsienio valstybių centrinėmis ir kitomis akredituotomis institucijomis praktika, Tarnybai užsienio valstybių centrinės institucijos neteikia informacijos apie pilnamečius asmenis. Tarnyba negali įvykdyti VTAS prašymų tarpininkauti kreipiantis į kompetentingas užsienio valstybių institucijas, prašant nustatyti suaugusio asmens gyvenamąją vietą, kadangi ji nėra įgaliota šių veiksmų atlikti ir toks kreipimasis nepatenka į Reglamento taikymo sritį.

ESTT byloje C-523/04 išaiškino, kad „jeigu to reikalauja siekis labiausiai apsaugoti vaiko interesus, nacionalinis teismas, kuris skyrė laikinas apsaugos priemones, privalo apie tai tiesiogiai ar per centrinę instituciją, paskirtą pagal Reglamento 53 straipsnį, pranešti jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui. <...> Tuo atveju, kai valstybės narės teismas apskritai neturi jurisdikcijos, jis privalo *ex officio* pareikšti, kad jos neturi, tačiau neprivalo perduoti bylos kitam teismui. Vis dėlto, jeigu to reikalauja siekis labiausiai apsaugoti vaiko interesus, nacionalinis teismas, kuris *ex officio* pareiškė neturįs jurisdikcijos, privalo apie tai tiesiogiai ar per centrinę instituciją, paskirtą pagal Reglamento 53 straipsnį, pranešti jurisdikciją turinčiam kitos valstybės narės teismui.”<sup>3</sup>

Atkreiptinas dėmesys, kad viena iš sričių, keliančių daugiausia susirūpinimo, taikant Reglamentą, yra būtent valstybių narių centrinių institucijų bendradarbiavimas. Reglamente straipsnis apie pagalbą, kurią tam tikrose bylose dėl tėvų atsakomybės turi teikti centrinės institucijos, yra suformuluotas neaiškiai, būtent dėl to bylos nagrinėjamos per ilgai, o tai neatitinka geriausių vaiko interesų. Pažymėtina, kad kai kurių valstybių narių nacionalinėms institucijoms šis straipsnis netgi nėra pakankamas teisinis pagrindas imtis veiksmų, kadangi pagal valstybių narių nacionalinę teisę joms reikalingas atskiras aiškus teisinis pagrindas pagal Reglamentą. Primename, jog 2016 m. birželio 30 d. Europos Komisija yra pateikusi pasiūlymą dėl Reglamento pakeitimo, kuriame ketinama aiškiai apibrėžti ir įtvirtinti centrinių institucijų teises bei pareigas. Reglamento pakeitimo projektą galite rasti Europos Komisijos internetinėje svetainėje, adresu: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2016/EN/1-2016-411-EN-F1-1.PDF>.

<sup>2</sup> 2003 m. lapkričio 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2201/2003 dėl jurisdikcijos ir teismo sprendimų, susijusių su santuoka ir tėvų pareigomis, pripažinimo bei vykdymo, panaikinantis Reglamentą (EB) Nr. 1347/2000.

<sup>3</sup> 2009 m. balandžio 2 d. Sprendimas A, C-523/07, Rink. p. I-2805.

Svarbi Reglamento nuostata yra susijusi su vaiko įkurdinimu kitos valstybės narės šeimoje (šeimynoje) arba globos institucijoje. Sprendimui dėl įkurdinimo, kuris patenka į Reglamento taikymo sritį, taikomos konkrečios nuostatos, susijusios su teismų ir 56 straipsnyje nurodytų valstybių narių centrinių ir kitų institucijų bendradarbiavimu, t. y. vienos valstybės narės teismas sprendimą dėl vaiko priežiūros arba įkurdinimo globos institucijoje kitoje valstybėje narėje gali priimti tik pasikonsultavęs su centrine arba kita institucija, kuri turi jurisdikciją pagal viešąją teisę toje antroje valstybėje narėje įstoti į bylas, kuriose nagrinėjamas vaiko įkurdinimo klausimas.<sup>4</sup> Tai reiškia, jog yra reikalingas potencialių globėjų (rūpintojų) nuolatinės gyvenamosios vietos valstybės, t. y. užsienio valstybės, kompetentingų institucijų (atsakingų už vaiko teisių apsaugą) sutikimas ir (ar) leidimas vykdyti vaiko globą (rūpybą).

Aiškindamas Reglamento 56 straipsnį, ESTT byloje C-92/12 pabrėžė, kad 56 straipsnio 1 dalyje nustatyta, jog būtina konsultuotis su prašomosios valstybės centrine institucija arba su kita kompetentinga šios valstybės narės institucija, jeigu valdžios institucijos įsikišimas yra reikalingas bylose dėl vaiko įkurdinimo. Jeigu toks įsikišimas nėra numatytas, pagal Reglamento 56 straipsnio 4 dalį privaloma informuoti prašomosios valstybės narės centrinę instituciją ar kitą šios valstybės narės kompetentingą instituciją. Šioje byloje ESTT konstatavo, kad 56 straipsnio 2 dalyje minima „kompetentingos institucijos“ sąvoka reiškia arba „centrinę instituciją“, arba bet kokią „kitą jurisdikciją turinčią instituciją“, numatytą šio straipsnio 1 dalyje.<sup>5</sup> Tai reiškia, kad 56 straipsniu leidžiama aptariamoje srityje sukurti decentralizuotą sistemą, kurioje būtų kelios kompetentingos institucijos. Reglamentu siekiamais tikslams įgyvendinti būtina, kad centrinės institucijos, gavusios kitos valstybės narės centrinės institucijos ar tėvų pareigų turėtojo prašymą, bendradarbiautų, be kita ko, siekdamos įsitikinti, kad prašančiosios valstybės narės teismai turi tikslų ir aiškių duomenų, reikalingų taikyti Reglamento 56 straipsnį. Siekiant neužkirsti kelio Reglamento praktiniam veiksmingumui, prašomosios valstybės narės teismo sprendimas dėl prašymo paskelbti teismo sprendimą vykdytinu turi būti priimtas ypač greitai, o skundai dėl tokio prašomosios valstybės narės teismo sprendimo negali turėti sustabdomojo poveikio. Europos Komisija naujojoje Reglamento redakcijoje siūlo įtvirtinti 2 mėnesių terminą centrinei institucijai suteikti ar atsisakyti suteikti sutikimą dėl nepilnamečio vaiko įkurdinimo.

EŽTT nagrinėja skundus asmenų, teigiančių, kad buvo pažeistos jų teisės, įtvirtintos EŽTPLK ir (ar) ją papildančiuose protokoluose Nr. 1, 4, 6, 7, 12 ir 13.<sup>6</sup> Priešingai negu ESTT, EŽTT turi labai daug praktikos vaikų teisių srityje. Nors daugelis bylų pagal EŽTPLK 8 straipsnį (šių bylų – daugiausia) dėl teisės į tai, kad būtų gerbiamas privatus ir šeimos gyvenimas, yra nagrinėjamos iš tėvų, o ne vaikų teisių perspektyvos, bylose pagal kitas esmines EŽTPLK nuostatas nebūtinai dalyvauja tėvai ir jose aiškiau telkiamas dėmesys į pačių vaikų teises, kaip antai teisę į apsaugą nuo nežmoniško ir žeminamo elgesio (EŽTPLK 3 straipsnis) arba teisę į teisingą bylos nagrinėjimą (EŽTPLK 6 straipsnis).<sup>7</sup>

EŽTPLK 8 straipsnyje yra įtvirtinta teisė į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą: „kiekvienas turi teisę į tai, kad būtų gerbiamas jo privatus ir šeimos gyvenimas, būsto neliečiamybė ir susirašinėjimo slaptumas. Valstybės institucijos neturi teisės apriboti naudojimosi šiomis teisėmis,

<sup>4</sup> Europos Komisijos Reglamento „Briuselis IIa“ taikymo praktinis vadovas, p. 83-86.

<sup>5</sup> 2012 m. balandžio 26 d. sprendimas Health Service Executive prieš S.C. ir A.C., C-92/12.

<sup>6</sup> Vyriausybės atstovo Europos Žmogaus Teisių Teisme svetainė <www.lrv-atstovas-ezt.lt> [interaktyvus].

<sup>7</sup> Europos Sąjungos pagrindinių teisių agentūra ir Europos Taryba, „Vaiko teises reglamentuojančios Europos teisės vadovas“, p. 29.

išskyrus įstatymų nustatytus atvejus ir, kai tai būtina demokratinėje visuomenėje valstybės saugumo, visuomenės saugos ar šalies ekonominės gerovės interesams, siekiant užkirsti kelią viešos tvarkos pažeidimams ar nusikaltimams, taip pat žmonių sveikatai ar moralei arba kitų asmenų teisėms ir laisvėms apsaugoti.” 2010 m. liepos 6 d. EŽTT sprendime *byloje Neulinger ir Shuruk prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 41615/07 išsamiai išaiškino neteisėto vaiko išvežimo sąvoką pagal Hagos konvenciją. Minimoje byloje EŽTT kreipėsi į Šveicarijos institucijas, su prašymu užtikrinti, kad nebūtų vykdomas sprendimas dėl vaiko grąžinimo, kol vyksta teisminis procesas EŽTT. EŽTT pabrėžė, kad pareiškėjų (motinos ir vaiko) teisė gyventi kartu neabejotinai patenka į sąvoką „teisė į šeimos gyvenimo gerbimą”, tai yra, į Konvencijos 8 straipsnio veikimo sritį. Ši byla yra geras pavyzdys, kad EŽTT gali taikyti laikinąsias apsaugos priemones.

---